

Historické a prehistorické poznatky

Dějiny genetiky jsou spojeny s Mendelem (1822-1884). Mendelovy zákony začali formulovat znovuobjevitelé (Hugo de Vries, Carl Correns, Erich von Tschermak) po roce 1900.

➤ Genetika před Mendelem:

- Přejít od názoru švédského přírodovědce C. Linného (1707-1778) o stálosti druhů a plemen k darwinově teorii o proměnlivosti (1859 publikoval *On the Origin of Species*).
- Na začátku 18. století převládala mezi přírodovědci představa, že stvořené **organismy jsou v přírodě hierarchicky uspořádané** v souvislém řetězci od nejnižších forem organismů až po člověka. Byl to uzavřený systém **v souladu s plánem tvůrce**. Nový podnět vyšel z geologického výzkumu. Některé formy zvířat a rostlin, zachované ve zkamenělinách, se v přírodě již nevyskytovaly. Naopak ve zkamenělinách nenacházeli geologové otisky řady žijících organismů. Od doby Aristotela se věřilo, že samčí pohlaví má tvůrčí schopnost přetvářet beztvárnou hmotu, dodávanou při oplození samičím pohlavím. V 17. století stoupenci **mechanistické filozofie** tvrdili, že zárodek je v miniaturní formě již preformován ve spermii a ve vajíčku nachází výživu pro vývoj. Tento **názor** se označoval jako **spermistický**. Jiní autoři vysvětlovali, že zárodek je preformován ve vajíčku a z podnětu spermie se začne vyvíjet, což se označovalo jako **názor ovistický**. Zastánci náboženského výkladu tvrdili, že Bůh stvořil zárodky všech organismů. Preformovaný zárodek a z něho se vyvíjející organismus se měnil pouze vlivem různého prostředí.
- V roce 1819 vypsal akademie věd v Berlíně cenu za **objasnění sporného problému hybridizace**. Získal ji **A. W. Wiegemann** (1771-1853), lékárník v Braunschweigu, který prováděl pokusy s křížením různých odrůd hrachu. V roce 1828 popsal vznik hybridních rostlin, které se podobaly jednou otcovské formě, jindy mateřské, nebo byly asi uprostřed mezi rodičovskými formami. Některé formy hybridů byly také zcela odlišné. Podstatu problému však nevysvětlil.
- Další cenu na **vysvětlení problému hybridizace** vypsal v roce 1830 akademie věd v Haarlemu v Holandsku. Požadovalo se již také vysvětlení možnosti využití hybridizace při šlechtění rostlin. V roce 1833 cenu získal německý **botanik F. C. Gärtner** (1772-1850), který v roce 1849 zveřejnil rozsáhlou monografii o „**produkci bastardů**“. Shrnoval dostupné literární údaje a popisoval své pokusy, ve kterých zkoumal více než 9000 kříženců rostlin. Poukazoval též na sníženou plodnost některých hybridů. Domníval se, že křížením nemohou vzniknout nové druhy. Poukazoval však na **vznik nových kombinací znaků, které je možné využívat ve šlechtění rostlin**.

- **O cílevědomém šlechtění nových plemen zvířat a nových odrůd plodin** však bylo možno hovořit až v období začátků průmyslové a zemědělské revoluce v Anglii ve druhé polovině 18. století. V průběhu krátké doby průkopníci vytvořili **nová plemena ovcí a skotu** s výrazně vyšší schopností produkovat maso. Na základě dosahovaných výsledků začali šlechtit také nová plemena skotu na produkci mléka. Obdobně začali uměle opylovat rostliny pro vytvoření nových výnosnějších odrůd. Stále zůstávalo záhadou, proč titíž rodiče jednou mají stejné potomky a jindy rozdílné.
- Koncem 18. století začali **uvažovat o dědičnosti** ojedinelí přírodovědci v souvislosti s vysvětlováním vlivu prostředí na vznik nových znaků rostlin. Nejvlivnější byl francouzský badatel **J. B. Lamarck** (1744-1829), který vysvětloval **změny dědičnosti znaků** zvířat a rostlin **vyvolaných vlivem působení vnějšího prostředí** a prokazoval vývoj všech živých organismů ke stále složitějším formám. Později **Ch. Darwin** ve svém vrcholném díle „O původu druhů“ vydaném v roce 1859, prokázal **vznik nových druhů v přírodě působením přírodního výběru** a přiznával, že „zákony, které řídí dědičnost, jsou úplně neznámé,.. První vydání Darwinovy knihy bylo tentýž den rozebráno.

➤ Mendel:

- Jednu z hlavních zásluh na promyšlení koncepce vzniku genetiky má opat Augustiniánského kláštera C. Napp (1792-1867). V roce 1837 formuloval fyziologický úkol „co a jak se dědí“.
- Jedním z prvních odborníků byl augustinián A. Thaler (1796-1843), který v Brně vyučoval matematiku. Spolupracoval s brněnskými botaniky a v klášteře vytvářel herbář. V roce 1830 s Nappovým souhlasem zřídil pod okny refektáře na ploše 37x5 m pokusnou zahrádku, ve které pěstoval vzácné rostliny, vyskytující se na našem území. Když Mendel přišel do kláštera, zahrádka byla v péči M. Klácela (1808-1882), který jako filozof studoval též botaniku, mineralogii a astronomii. Vědu chápal jako celek a byl přesvědčen, že vývoj jedné vědní disciplíny ovlivňuje vývoj v dalších oborech.
- V pokusech s křížením rostlin prokazoval Mendel hypoteticko-deduktivní metodou přenos znaků rodičů na potomky prostřednictvím materiálních jednotek dědičnosti v pohlavních buňkách. Hlavní práci o dědičnosti sedmi různých znaků u hrachu publikoval v roce 1866.

➤ Vědeckého šlechtění zvířat, zejména ovcí na Moravě

- Bakewell Robert (1725-1795)
 - Anglie
 - První jatečné ovce, nepublikoval, záznamy od jiných autorů
- Vlasteneckého cestovatele hraběte **Berchtolda** zajímalo šlechtění ovcí na produkci jehněčího masa, které v Anglii rozpracoval s velkým úspěchem Robert Bakewell. U vyšlechtěného plemene ovcí snížil hmotnost kostí na polovinu a zdvojnásobil hmotnost masa, což se záhy projevilo v mnohonásobně vyšší ceně za plemenné ovce oproti ceně ovcí v užitkových chovech. Jeho šlechtitelské metody rozpracoval koncem 18. století **Ferdinand Geisslern** (1751-1824) na farmě v Hošticích asi 25 kilometrů od Buchlovic. V krátké době vyšlechtil nejlepší plemeno jemnovlnných ovcí, které záhy choval na svých statcích i hrabě Berchtold.
- Geisslern Ferdinand (1751-1824)
 - Morava, Hoštice
 - 1814 založena vědecká škola šlechtění ovcí v Brně
 - položil základy vědeckého šlechtění a vytvořil nejlepší plemeno jemnovlnných ovcí v Evropě (Merino)
 - publikace a záznamy z jeho činnosti
- Thaer A. (1752-1826)
 - Německo
 - Rozsáhlé publikace o tehdejším vývoji
- Settegast H. (1819-1908)
 - Německo
 - Rozvinul nauku o plemenitbě zvířat
 - publikace a záznamy z jeho činnosti
- André Ch. C. (1763-1831)
 - Německo
 - První pokusy o vysvětlení pravidel plemenitby pro zajištění trvalé produkce vlny stejné kvality, která by mohla konkurovat vlně dovážené ze Španělska

- Na ustavující schůzi spojených společností **André** přednesl první ucelený program rozvoje vědy a techniky na Moravě. Vycházel z prohlášení císaře Františka I. (1792-1835), který po bitvě u Slavkova sliboval zlepšení politických poměrů v zemi za účelem zvelebení zaostalého a rozvráceného hospodářství. To vzbuzovalo naděje přírodovědců. André vyjadřoval jejich přesvědčení, že začíná nové období v rozvíjení vědy, ve kterém spojoval vývoj ekonomický s kulturním, sociálním a politickým. Hlavní část projevu věnoval novým poznatkům různých přírodovědných disciplin, a možnostem využívání v praxi. Nová učená společnost měla zastávat působnost akademie věd a zároveň ekonomické společnosti. Členové neměli pouze teoretizovat nebo provádět jen empirické pokusy. Zdůrazňoval **promyšlený výzkum s využíváním fyziky, matematiky, chemie, botaniky, zoologie a mineralogie**. Mělo se též používat **statistické hodnocení** výsledků. Od výzkumu se očekávalo nejenom zlepšování výrobních postupů, ale i jejich zkracování a vypracovávání zcela nových. André též připomínal význam nových vědeckých objevů a jako příklad uváděl objevy Koperníkovy a Newtonovy. K tomu ještě dodal, že na Moravě může být vzorem Prokop Diviš (1696-1765), kterému připisoval objev bleskosvodu. Těmito příklady podněcoval rozvíjení základního výzkumu v očekávání, že v budoucnu z tohoto vývoje může vzejít podobný velký objev také v naší zemi. Prozíravě k tomu dodal, že členové společnosti možná již také vytvářejí předpoklady pro velký objev, kterého se však nemohou dožít. Později prý za něj může být naší zemi vděčný celý kulturní svět. Po roce 1810 André věnoval stále větší pozornost **rozpracování teoretických základů vědeckého šlechtění ovcí a také dědičnosti**. Připravoval tak cestu pro pozdější Mendlův výzkum, ze kterého vyšel objev jednotky dědičnosti.

- Nestler J. K. (1783-1841)

- Olomouc, Morava
- Výuka vědeckého šlechtění zvířat a rostlin

- V roce 1829 zveřejnil profesor Nestler své **přednášky o šlechtění zvířat a rostlin** v časopisu společnosti a tím podnítl rozsáhlou diskusi nejen o zdokonalování metod vědeckého šlechtění, ale i **o teoretické podstatě plození a dědičnosti**. V roce 1831 se objevily i úvahy, že spojením dvou bytostí při „zúrodnění,, vzniká „z chaosu neživé hmoty živá forma,,. Vycházely z tehdejších mechanistických představ přírodovědců, podle kterých „klíma, výživa a zúrodnění jsou hlavními pákami přírody při formování hmoty, které působí ve vzájemné interakci, z níž nejpůsobivější je síla genetická,,. Takové diskuse se tehdy objevovaly jen v Brně v souvislosti se soustředěným zájmem o vysvětlení přenosu znaků z rodičů na potomky pro zajištění stále vyšší užitkovosti zušlechťovaných ovcí. Přední šlechtitelé již byli přesvědčeni, že mohou odstraňovat nežádoucí znaky zvířat **selekcí** a „**modulovat**,, kombinováním nové znaky. Významným kritériem jakosti vlny při jejím zpracování byla vyrovnanost znaků jakosti. Až při prohlídce nejlepších plemenných zvířat, vystavovaných v brněnském parku (dnešní Lužánky) si uvědomil, že podle vnějšku nejlépe hodnocené zvíře nedává záruku přenosu znaků na potomstvo. Později uváděl, že v tom okamžiku si uvědomil, že pro další zdokonalování metod šlechtění je nutno **nejdříve objasnit zákony dědičnosti**. Ve své přednášce označil dědičnost za nejnaléhavější otázku doby. Zároveň zdůraznil, že to není jen problém šlechtitelů, ale i problém úzce související se záhadou plození. Jako přírodovědec oddělil

problém dědičnosti od tehdejších stále záhadných úvah o plození a poukázal na význam experimentálního zkoumání podstaty dědičnosti. Přítomný opat Napp k tomu dodal, že je to problém pro fyziologický výzkum. V následujícím roce diskuse pokračovala. Předseda spolku Bartenstein a shodně s ním někteří další členové se domnívali, že problém mohou vysvětlit jen samotní šlechtitelé. Profesor Nestler uvítal rozhodné stanovisko opata Nappa, podle kterého se jedná o **badatelský problém „co a jak se dědí„**. Průběh diskuse v letech 1836 a 1837 zveřejnil Nestler studii na pokračování pod titulem „Dědičnost ve šlechtění ovcí„. Zaujat významem výzkumu problému navrhoval odvození zákonitosti dědičnosti ze záznamů o původu a kontrole užitečnosti ovcí, které na Moravě uchovávali šlechtitelé ovcí již 40let.

- Stieber F. (1804-1885)
 - Olomouc, Morava
 - 1. přehledná kniha o chovu skotu
 - První zmínka o příbuzenském křížení a o rozporných zákonech přenosu znaků rodičů na potomky
- Fraas N. C. (1810-1875)
 - Německo
 - Další pokusy o vysvětlení pravidel plemenitby pro zajištění trvalé produkce vlny stejné kvality
- V roce 1852 vydal profesor zemědělské botaniky v Mnichově Fraas spis v Praze ve dvou svazcích, který je možno považovat za **první historii zemědělství v souvislosti s vývojem přírodních věd**. Druhé vydání vyšlo v Mnichově v roce 1865. V úvodní části autor poukázal na rozdílné chápání vývoje přírodních věd „čistými přírodovědci„ a představiteli zemědělské nauky. Podle Fraase si přírodovědci neuvědomují, že zemědělství je souhrnem používaných přírodních věd a hospodářských zásad a že zemědělci provádějí neustále pokusy ve velkém. Neznají sice podrobnosti o buňce, prorůstání pylové láčky při oplození a systematickém zařazení rostlin, avšak již po staletí využívají pohlavnosti rostlin při umělém opylování a v průběhu staletí vytvořili nové druhy kulturních rostlin, u kterých se nyní už ani nepozná, ze kterých druhů vznikly. **Vyvrátili též mylnou představu přírodovědců o stálosti druhu**. Osm let před zveřejněním Darwinovy teorie Fraas považoval za samozřejmost vznik nových druhů. Komise odborníků předložila zprávu o Fraasově rukopisu výboru Hospodářské společnosti. Ředitelem byl opat Napp, který se již dříve zajímal o využívání umělého opylování při šlechtění rostlin a Fraasovy úvahy o hybridizaci rostlin mu nemohly uniknout.
- Justinus J. CH. (1815)
 - Německo
 - Rozsáhlé publikace o tehdejším vývoji

➤ První přerušení

Kolem roku 1830 začali obchodníci dovážet do evropských zemí levnou jakostní vlnu z Austrálie a chov ovcí na Moravě ztratil svůj ekonomický význam. Spolek šlechtění ovcí ukončil posléze svoji činnost a vědecké šlechtění ovcí se z Moravy vytratilo.

➤ Obnovení vývoje po roce 1900

- Na Moravě byla obnovena zemědělská výuka v roce 1886, ale nevěnovali pozornost šlechtění zvířat. V té době zaváděli v Německu chov koní a ovcí pod dojmy Darwinovy teorie evoluce a Galtonovy teorie dědičnosti po předcích. Šlechtili podle údajů o původu a výsledků kontroly užitkovosti.
- Po znovuobjevení Mendlova výzkumu v roce 1900 začali badatelé zkoumat dědičnost znaků u hospodářských zvířat.
- K první vysvětlení dědičnosti kvalitativních znaků došlo u tvaru hřebene a barvy operení drůbeže.
- Kvantitativní znaky, které určují hlavní užitkové znaky chovaných hospodářských zvířat (nosnost vajej, produkce mléka) zůstávaly záhadou. To v té době vedlo až k podceňování a znehodnocování významu Mendelovy teorie.
- Na přelomu 19. a 20. století vyvolal nový zájem o šlechtění zvířat na Moravě J. Taufer (1869-1941). 1922 založil Výzkumný ústav zootechnický a stal se jejím ředitelem. Rozpracoval teorii genetiky pro šlechtění zvířat pomocí zdokonalení údajů v plemenářských knihách na základě Galtonovy koncepce teorie dědičnosti. Podle ní se na potomstvu uplatňují stejně vlastnosti obou rodičů.
- P. Kammerer (1880-1926) byl první, kdo se snažil prokazovat v pokusech se zvířaty dědičnost získaných vlastností.
- J. Kříženecký (1896-1964) apeloval na provádění kontroly dědičnosti ve šlechtitelské praxi. Plemeníky je třeba zkoušet předem a pak zařadit do chovu.

- 1937 H.F. Lush publikoval klasické dílo *Animal Breeding Plants*, která se okamžitě stala klasickým dílem i pro šlechtění zvířat.

➤ Druhé přerušení

- Po 2. svět. válce 1945 Kříženecký v Brně a Hrubý v Praze začali vyučovat genetiku. V Brně byl podán návrh na zřízení genetického ústavu, který podpořil tehdejší děkan prof. Úlehla.
- Krátce po komunistickém puči 1948 v tehdejší Československu byla 31. července v Moskvě na zasedání *Leninovy všesvazové akademie zemědělských věd* označena genetika za reakční mendelismus-morganismus. Byla násilně nahrazena pseudovědou T.D. Lysenka.
- Po komunistickém puči v roce 1948 záhy byla v naší zemi genetika prohlášena za reakční vědu a násilně nahrazena naukou dědičnosti s dávno překonaným výkladem dědičnosti získaných vlastností, odmítající nejen existenci genů, ale i chromozomů v buněčném jádru. Nová politicky zideologizovaná nauka o dědičnosti měla přispívat i k výchově komunistické společnosti. S odmítáním reakčního mendelismu byl kritizován i Mendel a v naší zemi dokonce obviňován z falšování údajů ze svých pokusů ve prospěch reakční teorie.
- Biologie velikého socialistického státu rozdrtila reakční mendelismus-morganismus a definitivně nastoupila cestu právě materialistické mičurinské vědy.
- Z Lysenkova referátu „O situaci v biologii“: Materialistická teorie vývoje živé přírody není myslitelná, aniž bylo uznáno, že individuální odlišnosti získané organismem za určitých životních podmínek jsou dědičné, není tedy myslitelná, aniž byla uznána dědičnost získaných vlastností. Mendelovci-morganovci se domnívali, hlásajíce „neurčitelnost dědičných změn, tzv. mutací, že dědičné změny jsou zásedně nepředvídatelné. Je to svérázné pojetí a nazýváme je idealismem v biologii. Mičurinská teorie neuznává v organismu existenci dědičné hmoty nezávislé na těle organismu. Změna dědičnosti organismu nebo dědičnosti jednotlivé části jeho těla je vždy výsledkem změny samotného živého těla.
- Lysenko odmítal existenci genů a chromozomů (1902 Sutton a Boveri teorie chromozomů a jejich cytologický důkaz, 1910 Morgan demonstroval existenci genů na chromozomech). Dědičnost vysvětloval pouze působením vnějšího prostředí. Nová nauka měla přispívat výchově komunistické společnosti. Prakticky to znamenalo návrat do 18. století.

- Po roce 1950 byl další vývoj a výuka šlechtění rostlin a živočichů v naší zemi násilným zásahem přerušen. Kříženecký byl uvězněn na 18 měsíců a po návratu brzy umírá.
- Genetika se u nás vysvětlovala s přívlastky „V souladu s Lysenkovou teorií dědičnosti získaných vlastností“. Kdo se nepodřídil, musel odejít.

➤ Současnost

- Novodobá éra genetiky v Čechách je spojována se smrtí Stalina a Gottwalda a odchodem Lysenka a Lepešínské v šedesátých letech. Tehdy však již genetika měla 30 let zpoždění za světem...
- V kontextu s vývojem historických poznatků a souvislostí je nutné připomenout českého genetika Doc. Dr. Vítězslava Orla, Dr.Sc.

➤ Historie šlechtění rostlin

- Rajčata
 - před 8 tisíci lety v Peru a Bolívii
 - v Evropě 1570 ve Španělsku, 1590 v Anglii
- Kukuřice
 - před více než 10 tisíci lety v Mexiku
 - spolehlivé údaje o pěstování v Evropě jsou asi 250 let staré

➤ Historie drůbežnictví

- Z let asi 2500 let B.C. byly objeveny nástěnné kresby v Egyptě v Hupei s vyobrazením kačen, hus a slepic, ovcí, psů a skotu.
- Domestikace v Evropě se datuje se od roku 1623.
- Využívání vědy v drůbežnictví zavedl Kříženecký v roce 1931. V chovech s 50-100 slepicemi není možno výrazněji zvyšovat průměrnou roční snášku 70-80 vajec. Je nutné založit farmy s více než 10000 nosnicemi. Zavedení výroby krmných směsí.
- 1932 v Americe proběhla informace o zavádění genetického inženýrství do šlechtění drůbeže. Důsledkem bylo zvýšení snášky ze 119 vajec v roce 1929 na 134 v roce 1939 (dnes až 300). Obdobně v roce 1933 dosahovala kuřata 1,10 kg za 100 dní, 1945 1,20 kg za 84 dní a v roce 1953 1,30 kg za 73 dní.
- U nás po roce 1945 snášely slepice v průměru 90 vajec ročně.
- Po roce 1948 se genetika přestala vyučovat a využívat ve šlechtitelské praxi. V období kolektivizace se záhy objevil nedostatek potravin živočišného původu.
- V 60.letech se začaly dovážet hybridní drůbež. Současná situace je asi 280 vajec ve snášce a přírůstek 1,90 kg za 42 dnů.

Nové Lysenkovy „zákony“ (9. kapitola)

Lysenkisté tvrdili, že degradace přírody, to je to, k čemu vede nesprávná agrotechnika, nepodřízená kánonům mičurinské (lysenkovské) biologie. Našli se i kumštýři, kteří vysvětlovali **výskyt zárazy na slunečnici tím, že slunečnice rodí svůj zvláštní plevel - zárazu. S. K. Karapetjan objevil naprosto interesantní věc. Podle něj se ukazuje, že na habru mohou vyrůst větve lísky. K. J. Avotin-Pavlov doplnil seznam objevů, když našel jedli, která prý zrodila borovici. F. S. Pilipenko zase zjistil, že jedny druhy eukalyptů rodí jiné. Soubor objevů se neustále rozšiřoval, našly se „důkazy“ vzniku břízy z olše a habru z dubu.**

Ale největších úspěchů dosáhl sám **Lysenko**. Hned na několika konferencích a přednáškách oznámil, že **kukačka vzniká z pěnice!** Slyšel jsem to na vlastní uši z Lysenkových úst ve Velkém biologickém přednáškovém sále Biologicko-pedologické fakulty Moskevské státní Lomonosovovy univerzity. Lysenko sáhodlouze vyprávěl o tom, jak líné kukačky snášejí vejce do hnízd chudáků pěníc, protože jim, kukačkám, se nechce dlouho sedět na vejcích. **A tak pěnice musejí kvůli „zákonu života biologického druhu“ platit za svou dobrotu a společně s cizími vejci „kukaččina rodu“ sedět „kukaččím způsobem“ i na svých vejcích. Při tomto procesu se i jejich vlastní vejce mění v kukaččí!** Asi nejhorší na tom všem je, že v okamžiku, kdy Lysenko hlubokomyslně hlásal studentům nejstarší university Ruska obudné domněnky, v sále se nerozléhal homérský checht, ale že **studenti v drtivé většině věřili** v pravděpodobnost všeho, co jim veliký akademik z katedry říkal. Pouze několik z nich (a možná někdo z pedagogů) se nesmělými poznámkami pokoušeli vyjádřit pochybnost o pravdivosti tohoto tvrzení.

Na pomoc přetvářečům rostlinných druhů ihned přišli **mikrobiologové. V. D. Timakov a N. N. Žukov-Verežnikov** publikovali článek, v němž tvrdili, že i ve světě těch nejmenších živých organismů na naší planetě probíhá stejný proces. **Jedny druhy bakterií a virů prý umožňují vznik jiných.** Měsíc po zasedání na schůzi prezidia Akademie lékařských věd SSSR tyto názory jako pokrokové podpořil známý vědec-onkolog L. A. Zilber, který obvinil západní vědce z toho, že nepřáli sovětské vědě její prvenství v této otázce a „dokonce tvrdili, že ruští vědci nedosáhli přeměny (druhů), ale kontaminace experimentu“. Je možné, že Zilber, kterého třikrát zatkli a který strávil mnoho let v mučírňách, se rozhodl, že už nebude pokoušet osud a nebude držitelům moci odporovat alespoň v tomto směru. Ale i jiní mluvili stejným způsobem, zcela upřímně a oči jim při tom zářily.

V roce **1949 popsal G. M. Bošjan** (dále budeme o jeho činnosti vyprávět podrobněji) přeměnu nikoli druhů nebo rodů, ale **přechod virů (nebuněčných forem) v mikroorganismy (buněčné formy) skrze stadium krystalů,** čímž rozbíjel všechny vědecké „předsudky“. Možnost přechodu mikroorganismů jednoho druhu v jiné byla vyložena rovněž v brožuře S. N. Muromceva, mikrobiologa a důstojníka NKVD z povolání, který osobně bil akademiky L. A. Zilbera a P. F. Zdrovského během jejich „věznění“ a který prováděl na věznicích dokonce i takové „experimenty“, během kterých byly na lidech testovány smrtelné jedy. Celá práce byla co nejpřísněji utajena, o hledání jeďů s cílem jejich dalšího využití pro usmrcování politických protivníků a diverzní operace jsme se dověděli až koncem 80. a na začátku 90. let 20. století z několika článků v ruském tisku. Později byl Muromcev převeden z postu ředitele věznice na ředitele akademického Ústavu N. F. Gamaleje. V roce 1948 obdržel bez voleb z rukou soudruhů Stalina a Lysenka titul akademika VASCHNIL. Tehdy si odpracovával honorář akademika publikováním fantasmagorií a výmyslů. Lysenkisté také využili omylů biochemiků. Profesor Moskevské univerzity A. N. Bělozerskij (budoucí viceprezident Akademie věd SSSR) publikoval článek, v němž uvedl, že v určitých etapách vývoje buňky se údajně ztrácejí molekuly DNA (jak se později zjistilo, DNA jsou nositeli dědičných struktur, genů) a namísto nich se objevuje jiný typ nukleinových kyselin — RNA. Lysenko ihned tuto práci veřejně vychválil jako naprosté potvrzení jeho teorií na nové, biochemické úrovni, prý se tedy také jedny typy molekul mohou měnit v jiné. (Později se závěr o nahrazení DNA molekulami RNA nepotvrdil.)

Svým výpadem proti darwinismu jako zaostalému a ve své podstatě mylnému učení vnesl Lysenko zmatek do hlav těch početných vědeckých činitelů v SSSR, kteří si zvykli za roky sovětské moci bez výhrad přebírat jakoukoli „pravdu“, přicházející od oficiálních autorit. A to i v těch případech, kdy jí v hloubi duše příliš nevěřili. Mnozí si okamžitě pospíšili s prohlášením, že Darwinovo evoluční učení „má v naší době pouze historický význam“; že „evoluční teorii vzniku nových druhů cestou pomalých, postupných změn sovětská věda na základě pozoruhodných výzkumů akademika Lysenka, který rozpracoval novou teorii vzniku druhů, odvrhla“ (P. G. Ivanovová, 1953); že „Lamarck a Darwin se hluboce mýlili“ (S. Averincev); že „není důvodu předkládat studentům tuto část Darwinovy teorie. Studenti musí studovat novou teorii o vzniku druhů“ (Melnikov, 1952) a tak dále a tak dále.

Jak to začalo v Československu? (Doslov)

O tom, co se odehrálo v biologických vědách v Československu po roce 1948, se objevují dílčí práce. Kvalitní syntéza na toto téma nadále chybí (16 let po pádu komunismu), přestože u nás existují specializovaná pracoviště, která mají v náplni práce zabývat se právě tímto obdobím.

Příčinou může být to, že historici dějinám přírodních věd často nerozumějí. S trochou černého humoru můžeme říct, že nechuť zabývat se souborně, kriticky a zároveň srozumitelně dobou temna české vědy, se stává dědičnou vlastností českých vědců, kteří si většinou nechávají historiky o vlastním prosazování lysenkismu v české vědě jen

pro příležitostné pobavení, pokud o nich vůbec mluví. V Sovětském svazu přitom kolovaly první samizdatové práce na podobné téma už v 60. letech. Veřejnost na Západě pochopila pravdu o mičurinské biologii ještě dříve. Směšné pavědecké teorie byly od svých počátků důkazem, že bolševický král je nahý. Přesto dosud v České republice jakoby přetrvává pocit, že doba implementace bolševické ideologie do studia na vysokých školách a v Akademii věd v 50. letech byla součástí vývoje naší specifické třetí cesty, která vyvrcholila v Pražském jaru. Tichá většina společnosti buď není informována, nebo si netroufá nikoho za podíl na bolševizaci československé vědy odsuzovat. Jak by také mohla, když významná část vědců, kteří v 50. letech ideologizaci prosazovali, následně převzala vedení vědeckých a vzdělávacích institucí, ve kterých mnozí působí dosud, když pomineme přestávku, kterou těm slušnějším v kariéře způsobila sovětská okupace. Těch, kteří by mohli období let 1948 až 1990 nezaujatě hodnotit jako celek, je smutně málo, často jsou po smrti, nebo žijí mimo Českou republiku.

Jedním z těch, kteří se **hlasitě a jednoznačně vyslovovali v Československu proti komunistické ideologii už ve 20. letech, byl průkopník genetiky docent Jaroslav Kříženecký**. Když psal následující řádky, netušil, že skončí v komunistickém lágru konce 50. let a že mu komunistický režim znemožní učit genetiku na vysoké škole hned v únoru 1948:

„Nevěřím, že ani hmotný majetek - o duchovním majetku to jistě není ani třeba zdůrazňovat - jest něčím neosobním, co možno jedinci vzítí a dáti druhému, aniž by se povaha a i společná hodnota tohoto majetku změnila... Soukromý majetek není proto ničím, co by si bylo několik silných a násilných jedinců kdysi vymyslílo a násilím prosadilo, nýbrž je to skutečnost, totiž biologicky a psychologicky založená skutečnost a nezbytnost. Jest to projev individualizace, která jest základním a jedním z nejcharakterističtějších projevů života vůbec... Komunistická strana... svou násilnickou ideologií praxe působí jedině negativně, destruktivně. Neposiluje kolektivistické tendence v lidské společnosti, ale naprostým popíráním složek individualistických podtrhává přímo nohy tomuto životu samému. Ovzduší nenávisti, které v sobě a kolem sebe šíří, jest pak jen jiná stránka této metodiky.”

Ani zkušenost stalinsky krutého vězení však Kříženeckému nezabránila, aby se vyjádřil otevřeně proti komunistické ideologii v několika projevech, které po svém propuštění v 60. letech přednesl. Žel jich nebylo mnoho, protože na následky věznění zemřel už v roce 1964.

Východní Německo patřilo do sovětské sféry vlivu a na rozdíl od Československa bylo okupováno sovětskými tanky už od konce druhé světové války, tedy o 23 let déle než Československo. Přesto se mičurinská biologie ve Východním Německu nikdy neprosadila v takové velké míře jako v Československu. V tamní akademické obci paralelně koexistovala jak klasická genetika, tak nová sovětská třídní věda. Podobně slavil lysenkismus úspěch na počátku 50. let v maoistické Číně, ale už v roce 1958 byl kritizován a ztratil původně vydobyté pozice. Teprve v roce 1965 se v Brně uskutečnilo mezinárodní Mendelovské symposium, jež definitivně ve Východním bloku uzavřelo éru lysenkismu. Ani poté to však u nás genetici neměli jednoduché. K výměně elit v malém a uzavřeném státě nedošlo. Povězme si o tom, jak vlastně začala ideologizace vědy v Československu, která ji poznamenává vlastně až dodnes.

Kdo byli lidé, kteří se podíleli na likvidaci československé vědy? Po řádění akčních výborů v únorových dnech roku 1948, které vyloučily své skutečné, potencionální i smyšlené nepřátele ze všech složek společnosti, nastala druhá fáze, ve které dosáhli komunističtí ideologové vrcholu bolševizace intelektuálního života v Československu. Na jaře 1952 uspořádala Vojenská technická akademie v Brně konferenci, kterou nazvala „Proti kosmopolitismu a objektivismu ve vědě“. Za objektivistické a kosmopolitní, tedy nebezpečné, byly považovány všechny vědecké školy a metody krom sovětské. Dodnes udivující je nezvykle vysoká účast vědeckých pracovníků z celé země, včetně uznávaných vědců, kteří se proslavili svými pracemi ještě před druhou světovou válkou.

Na brněnské ideologické konferenci se o slovo přihlásilo nebo proneslo referát celkem 62 univerzitních profesorů, z toho 8 rektorů vysokých škol, 2 prorektorů, 12 děkanů a 10 vedoucích kateder a ústavů. Konference se odehrála v brněnském Besedním domě (tehdy přejmenovaném na Dům armády) za účasti celkem 950 akademiků. Pod obrazy Stalina a Gottwalda zahájil konferenci ministr informací Václav Kopecký. Dlouze mluvil o nebezpečnosti kosmopolitismu a většina dalších řečníků už jeho slova jen opakovala nebo zdokonalovala. Podle něj je kosmopolitismus podhoubím buržoazního nacionalismu, sionismu a trockismu. Je ideologií amerického imperialismu a je stejně škodlivý jako fašismus. Za protiklad Kopecký považoval socialistický patriotismus. V jeho i dalších referátech zaznívala prudká odsouzení Rudolfa Slánského, odvolaného generálního tajemníka Komunistické strany Československa, kterého za několik měsíců po skončení konference nechal ústřední výbor oběsit. V závěru referátu Kopecký zdůraznil, že věří, že „rozhodným krokem k velikému rozmachu naší vědecké činnosti v tomto duchu bude brzké již vybudování nové Československé akademie věd, k jejímuž ustavení pod vedením našeho velkého učence a ministra školství, věd a umění prof. Nejedlého činí přípravy zvláštní komise, vládou jmenovaná, které stojí v čele soudruh prof. Ladislav Štoll.“ V závěru projevu ministra Kopeckého účastníci konference povstali a za bouřlivého potlesku provolávali slávu sovětské vědě, Gottwaldovi a Stalinovi. Rektor Vysoké školy politických a hospodářských věd v Praze profesor Ladislav Štoll pronesl z dnešního hlediska ubohý příspěvek. Zdůraznil, že na Západě se nemůže rozvíjet svobodné vědecké bádání, protože „vysoká učiliště ve Spojených státech jsou ovládána několika miliardářskými rodinami. Tak například Harvardská univerzita je tzv. mecenášsky spravována rodinou Morgana, Kolumbijská univerzita, podobně jako univerzita v Princetonu, je doménou National City Bank. Chicagskou univerzitu ovládá finanční skupina Rockefellerova, technologický ústav

a univerzitu v Pittsburgu financuje a kontroluje trust Mellonův. Univerzitu v Rochestru si vydrží firma Kodak, existuje dokonce americká univerzita 'Colgate', která patří fabrikantům, vyrábějícím známou pastu a holicí krém Colgate.“ Podle Štolla soukromé vlastnictví univerzit brání nezištnému duchu vědy. Naopak českou vědeckou obec vnímal zcela pozitivně: „poté, co se z ní vyloučili a byli z ní vyloučeni všichni ti nepřátelé vědy, pavědci a šarlatáni typu Machotků a spol., kteří odtáhli na americká učiliště – představuje svět vynikajících, krásných lidí, skutečných vlastenců, kteří mají pravdivý, oddaný vztah k vědě, lidu, k rodné zemi, lidí osobně čestných a tvořivých.“ Na závěr referátu provolal slávu „lidstvo osvobozujícímu geniu Stalinovi“.

Třetí referát pronesl náměstek ministra obrany, divizní generál Čeněk Hruška. Citoval Lenina, který podepsání brestlitevského míru omlouval prý slovy, že kdo nepodepíše byť i ďábelský mír, je frazér a nikoliv stratég. Historicky přehodnotil také roli spojeneckých armád ve druhé světové válce: „Američtí imperialisté se nic nenaučili /.../ byli velmi pasivní a tuto válku až do konce úplně sabotovali.“ Závěrem provolal slávu Stalinovi jako tvůrci sovětské vojenské vědy. Čtvrtý zásadní referát zazněl od poslance Národního shromáždění a generálního tajemníka Státního výboru pro vysoké školy profesora Miloslava Valoucha. Ve své řeči o přírodních a technických vědách kritizoval své bývalé kolegy: „Zvláště typickým příkladem naprosté bezideovosti 'čisté vědy' jsou také práce českého matematika Václava Hlavatého v oboru diferenciální geometrie, v nichž studuje pouze samotný matematický aparát nejen beze všeho vztahu k praxi, ale dokonce i beze vztahu k samotné geometrii. A není jistě náhodou, že právě tento Hlavatý po únoru 1948 se nevrátil ze studijní cesty do Ameriky, zůstal přirozeně tam, kam ho táhla jeho beznárodní objektivistická a kosmopolitická bezideovost, již se zprotivila tvůrčí marxisticko-leninská ideovost našeho budování socialismu. A vzpomeňme při této příležitosti i biologa Jana Bělehrádka, vyznavače reakční idealistické teorie holismu, který se z osobní ctižádosti a kariérismu dovedl dokonce dlouho tvářit pokrokově, ale který rovněž skončil dobrovolně v emigraci. /.../ všechen náš lid stíhá tyto bezcharakterní zrádce národa v jeho největší dějinné chvíli zaslouženým opovržením.“ Podle Valoucha však lid také nemá rád všechny vědce, kteří si ze státních peněz financují bezideové a neužitečné „osobní koníčky“. Proměna idealistického vědce je podle Valoucha obtížnou metamorfózou, při které se rodí zcela nový člověk.

Závěrečný, pátý a nejdelší projev nazvaný Za vzorem sovětských biologických věd pronesl ředitel Ústředního ústavu biologického v Praze profesor Ivan Málek. Ve své řeči kritizoval biology profesora Vladislava Růžičku a docenta Jaroslava Kříženeckého, kterým podle něj sice nechyběly správné informace, ale správná metodologie, čímž vysvětluje jejich počáteční pozitivní vztah k teorii dědičnosti získaných vlastností po první světové válce. Kritizoval také Benešova protikandidáta na úřad prezidenta v roce 1935 profesora Bohumila Němce. Málek dále dodal: „První republika znamenala ve shodě s Masarykovou a Benešovou koncepcí velkou invazi buržoazní vědy, zvláště také invazi amerikanismu. Všichni víme, jak Rockefellerova nadace kupovala vědecké pracovníky v medicíně. Zároveň s tím se začalo importovat i celé zaměření našeho lékařství, hygieny, ovšem lékařství a hygieny kapitalistické. Výsledkem bylo, že jsme neměli hygienu, která by skutečně preventivně pečovala o dobré zevní prostředí pracujících, a ještě dnes jsme se nezbavili plně těchto zhoubných vlivů. Jak zhoubné jsou tyto vlivy a do jakých nesmyslných závěrů přivádějí ty, kteří se jich nedovedli zbavit, uvádím ještě dnešní názor profesora hygieny na jedné naší lékařské fakultě, take odchovance vědy americké, který hlásá, že vlastně rozsáhlé úpravy přírody, ke kterým dochází při stavbách komunismu při stalinském plánu přeměny přírody, jsou velmi nebezpečné, poněvadž nevíme, co z nich může vzniknout.“ Důležitým krokem pro vědecký pokrok byla podle Málka slavná diskuze na zasedání Vsesvazové Leninovy zemědělské akademie v Moskvě roku 1948, kde prosadil s přímou Stalinovou podporou svůj vliv T. D. Lysenko. Neúspěch lysenkismu u nás Málek vysvětluje trivializací Lysenkovy teorie a zcela špatným metodologickým přístupem. Poukazoval na fakt, že vědecký pracovník nemá podle teorie tvůrčího darwinismu čekat na milosti přírody, ale „vynutit si je“. Dále kritizoval Virchowa a vyložil pojetí vzniku buňky podle Olgy Borisovny Lepešinské. V další části projevu Málek kritizoval odborné časopisy - Biologické listy, Československá gynekologie, Dermatologie, Ophthalmologie, Pracovní lékařství, Rozhledy v chirurgii, Neurologie a psychiatrie a Věstník čs. Akademie zemědělské. Podle něj jsou to časopisy objektivistického zaměření, které neuvádějí odkazy na skvělé výsledky sovětské vědy, což zároveň statisticky doložil počty citací, jichž drtivá většina byla ze západní vědecké literatury. Avšak i minimum citací sovětských vědeckých prací je podle Málka „spíše pro ozdobu než pro to, že by z nich autor vycházel“. Podobně špatná situace je i v monografiích, ve zdravotnických zařízeních a nemocnicích, kam „sovětské zkušenosti nepronikají /.../ tak rychle, jak by si bylo přát“. Místo toho, dodal Málek, do Československa pronikají nové choroby zanesené americkými imperialisty, jako například mandelinka bramborová. Zdůraznil, že českoslovenští vědci dostali neobyčejnou příležitost dějinného významu: on a 24 vědců bylo pozváno na tři měsíce do SSSR, kde se jim osobně věnovali Lysenko, Lepešinská a stovky dalších sovětských vědců. Málek kritizoval „vedoucího buržoazního genetika H. J. Mullera“ za jeho pesimismus, který se projevil nedůvěrou v lidské možnosti, když prohlásil na genetickém kongresu ve Stockholmu roku 1948, že genetický základ nemůžeme zlepšit, ale můžeme bránit jeho zhoršení. „A jaký div, že z takových podmínek se rodí suroví vrazi Koreje, kteří překonávají svůj nacistický vzor. I člověk amerického způsobu života není abstrakce, ale zlá společenská skutečnost /.../. Naštěstí pro lidstvo je však tento typ člověka odsouzen k zániku stejně jako imperialistický řád, který jej zrodil,“ prohlásil kontradiktorně Málek při kritice Mullera. Málek poukázal na „nenávislné a hloupé“ kritizování, které si Muller dovolil, když o Lysenkově učení prohlásil, že je stejnou virou, jako byla víra v to, že země je plochá. Podobně citoval výroky C. L. Huskinse, který podle Málka zcela hloupě prohlásil, že Lysenko není vědec, ale „fanatik s mnohými vlastnostmi demagoga a politika“.

Druhý den konání brněnské ideologické konference se přednesené referáty probíraly v následujících čtyřech pracovních skupinách: 1. humanitní vědy, 2. přírodní a technické vědy, 3. biologické vědy a medicína, 4. vojenská

věda. Počet přihlášek do diskuze činil 200. Rudé Právo o tom referovalo: „Dr. Milan Machovec ve svém diskuzním příspěvku 'Proti kosmopolitismu a objektivismu v pojetí dějin české filosofie' ukázal, s jakou hrdosť se můžeme hlásit k velikému odkazu našich slavných myslitelů, světloňů pokrokových ideálů.“ Rektor Českého vysokého učení technického v Praze profesor Vilibald Bezdiček prohlásil, že nový pokrokový člověk musí dbát, aby ve svém životě bojoval proti kosmopolitismu, idealismu, objektivismu, prakticismu „a proti všem falešným filosofím, jakož i /.../ proti pesimismu a malomyslnosti při těžkostech a obtížích našeho nově se vytvářejícího života a hospodářských poměrů“. Ředitel brněnského psychologického ústavu profesor Vilém Chmelař ve svém příspěvku Úkoly současné české psychologie zdůraznil, že krize probíhající v psychologii od počátku 20. století byla v Československu udržována díky kosmopolitní německé celostní psychologii a americkému behaviorismu. Doslova řekl, že „E. L. Thorndike pod vlivem reakčního morganisticko-mendelistického učení hájí mylnou existenci zvláštních rozumových genů u představitelů vládnoucích tříd a tzv. vyšších ras, kteréžto geny je opravňují ovládat pracující, schopné vykonávat pouze automatické výkony“. Podle Chmelaře se E. Tolman stal přímo agentem kosmopolitismu, který obhájí myšlenku světového panství amerických imperialistů. Skutečná psychologie se začala, podle spoluzakladatele brněnské psychologické školy, budovat „zejména po vítězství lidu v únoru 1948“. Chmelař se domníval, že současná psychologie musí „provést přestavbu /.../ na základě marxisticko-leninského učení, Pavlovy teorie“ a musí bojovat proti kosmopolitismu, studovat zákonitosti socialistického vědomí a „rozpracovat důsledky Stalinových prací o otázkách jazykovědy pro psychologii“.

Jeden z mála, kdo se snažil zachovat určitou úroveň, profesor brněnské filosofické fakulty Ferdinand Stiebitz, promluvil v poměrně neutrálním tónu o tom, že odpoutání se od západní vědy neznamena izolaci a poukázal na stadium starověku v SSSR, kde se v odborném tisku kritizuje americká věda - což přece nelze dělat bez jejího důkladného studia, čímž se snažil uchovat alespoň nějaké spojení se světovou vědou. Obsáhlý referát o kosmopolitismu v architektuře přednesl národní umělec architekt J. Kroha. Po něm hovořil profesor Nedoma o objektivismu a kosmopolitismu v mechanice. „Dr. Bouša a profesor Procházka prohlásili v závěru diskuze, že do konce roku napíší Úvod do geofyziky, v němž použijí poznatků a závěrů této významné konference,“ referovalo Rudé Právo. Dále uvedlo, že „profesor Herčík ukázal, že otcem reakčního objektivismu v přírodních vědách a zvláště v biologii byl u nás filosof Rádl. / Herčík / poukázal na kosmopolitní charakter lékařské vědy v předmnichovské republice a zdůraznil význam studia mičurinské biologie a pavlovovské fyziologie, které nám pomáhají zbavit se škodlivých názorů minulosti.“

O posledním konferenčním dnu referovalo Rudé Právo: „Konference, jíž se zúčastnilo 950 našich předních vědeckých pracovníků, probíhala v duchu naprosté a upřímné shody všech delegátů /.../ k závěrečnému zasedání se účastníci sešli v sobotu dopoledne v Janáčkově divadle. V hledišti zaplněného divadla zasedli vedle našich nejlepších vědců také dělníci, ředitelé závodů, zlepšovatelé, úředníci, novátoři a zástupci vzorných JZD brněnského kraje /.../ I. ideologická konference našich vědeckých vysokoškolských pracovníků byla zakončena Internacionálou.“ Na první straně tohoto vydání Rudého Práva byl v rámečku otištěn dopis účastníků konference prezidentu Gottwaldovi. Rektor Masarykovy univerzity Trávníček v závěrečné řeči ohlas konference shrnul: „bylo tolik příspěvků do diskuze, že nebylo možné všechny přednést.“

Aby měla konference ještě větší propagandistický dopad na veřejné mínění, vydalo ministerstvo informací ihned po skončení konference brožuru nazvanou Proti kosmopolitismu jako ideologii amerického imperialismu, která vyšla v nákladu 60 000 výtisků. Šlo o separát projevu ministra Kopeckého na brněnské ideologické konferenci. Zkrátka potom vydali sborník s názvem „Proti kosmopolitismu ve výkladu národních dějin“ českoslovenští historici. Josef Macek publikoval stejnojmennou stať v revue marxismu-leninismu Nová mysl. Týdeník Tvorba přinášel na pokračování články o škodlivosti kosmopolitismu v literatuře a vojenské vědě. Docent Právnické fakulty Karlovy Univerzity Ferdinand Boura napsal práci K filosofickým základům objektivismu a kosmopolitismu u naší právní vědy. Filosof L. Tondl a J. Štěpanovský ubezpečovali čtenáře Nové mysli, že „kosmopolitismus byl stejně ideologickou základnou buržoazní agentury v komunistické straně - Šlinga, Švermové a Clementise,“ a dále dodali, že „soudruh Gottwald ve svém referátu na únorovém zasedání ÚV ukázal, že je třeba zavrhnout kosmopolity, že je třeba volit nové kádry, které jsou srostlé s lidem a zemí. Tato směrnice soudruha Gottwalda je zároveň důležitým vodítkem práce vědeckých a ideologických pracovníků v oborech teorie státu a práva.“ O brněnské konferenci proti kosmopolitismu pojednal v příspěvku do publikace Proti kosmopolitismu a objektivismu ve státnictví Jaroslav Šíma, který v Brně zastupoval pražskou techniku. „I. ideologická konference vědeckých pracovníků vysokých škol, konaná ve dnech 27. února až 1. března 1952 v Brně, byla největším sjezdem vědeckých pracovníků v ČSR vůbec. /.../ Velká politická řeč ministra Václava Kopeckého ukázala na hospodářsko-politické pozadí kosmopolitické ideologie, na její 'fantasmagorický' charakter, jakožto výplod imperialismu ve vrcholícím stadiu všeobecné krize kapitalismu. /.../ Ministr Kopecký odhalil nové, skutečně zdrucující doklady o protinárodní a kosmopolitické korupci naší buržoazie včetně T. G. Masaryka a Edvarda Beneše, jejíž novou formou jsou i sionisticko-trockistická spiknutí z poslední doby, jako bylo například i hnusné spiknutí Slánského a spol.“ Podle Šímy „manifestace vyvrcholila ve výzvě k vysokoškolským pracovníkům, končící připomínkou, aby všude projednali výsledky konference. Tato výzva měla na fakultě inženýrského státnictví ČVUT okamžitý ohlas.“ Šíma dále dodal, že „mimo učitelské síly, jejichž účast byla nepochybnou, byli pozváni zástupci posluchačů, externí příslušníci a přednášející kateder, zástupci veřejné správy, závodů a národních podniků. /.../ Konference byla 31. října 1952 po celý den v největší posluchárně fakulty v Trojanově ulici.“ Zatímco brněnská konference byla konána na počest 72. narozenin Josefa Vissarionoviče Stalina, České vysoké učení technické uspořádalo konferenci k „uctění výročí Velké říjnové socialistické revoluce“. Na konferenci pražské techniky promluvil o vodních dílech profesor Jan Smetana v řeči Domácí tradice ve vodním hospodářství

a jak na ně navazuje náš lidově demokratický stát. V rámci rozpravy jednotlivých kateder se zapojila Katedra matematiky a deskriptivní geometrie, Katedra stavební mechaniky, Katedra výzkumu půdy, zakládání a geodesie, Katedra stavebních konstrukcí, Katedra dopravního inženýrství, Katedra vodních staveb, Katedra meliorací, Katedra zdravotního inženýrství, Katedra praktické geometrie. Všichni ukazovali, jak buržoazie odmítá aplikovat vynikající sovětské vědecké metody, díky kterým se lidem v Sovětském svazu žije lépe. A naopak, jak jsou ve Spojených státech neúspěšní.

Na závěr konference zaslal děkan L. Votruba jménem účastníků dopis ministru školství Nejedlému a conference publikovala závěrečné usnesení, v němž zaznělo: „My, studenti, se neomezíme jen na přípravu ke zkouškám, ale budeme pracovat s vědomím úkolů nové Gottwaldovy mládeže, s vědomím poslání socialistického inženýrského dorostu. /.../ Víme, že inženýr bude národu a vlasti jen tehdy plně platný, bude-li dobrým odborníkem, ideologicky vyspělým, půjde-li pevně a povede-li své spolupracovníky pevně k socialismu.“

Brněnská konference se konala na počest Stalinových 72. narozenin a jednohlasně se na ní všechny filosofické školy krom marxismu označovaly za nepřátelské. Konference měla ohlas na všech československých vysokých školách, zaznívaly z ní odsouzení a nenávistné útoky na konkrétní osoby. Závěrem schválili účastníci brněnské ideologické konference následující provolání:

Všem vysokoškolským a vědeckým pracovníkům!

První ideologická konference vysokoškolských vědeckých pracovníků v Brně, svolaná z podnětu Vojenské technické akademie v Brně, má historický význam. Stala se důležitým sněmováním vysokoškolských a vědeckých pracovníků. Hlavním úkolem konference bylo pojednat o šúkdcovské ideologické činnosti, již americký imperialismus zakrývá své agresivní válečné přípravy, a zahájit proti ní boj. My, vědeckí pracovníci československých škol vysokých a jiných vědeckých pracovišť, shromáždění na konferenci, došli jsme k přesvědčení, že kosmopolitismus, buržoazní nacionalismus, pseudovědecký objektivismus a různé jiné cynické a lživě vědecké tendence představují zákeřné a rozkladné ideologické vlivy, které je třeba s veškerou rozhodností ze všech oborů vědy a vzdělání vymyčovat. Proto se v jednomyslné shodě, v duchu socialistického vlastenectví a humanismu obracíme na vás, čeští a slovenští vědeckí pracovníci, s touto výzvou: Předmnichovská buržoazní republika, vedená Masarykem a Benešem, se orientovala na kapitalistické západní mocnosti a spojovala osud našich národů se zanikajícím společenským řádem. Toto období zanechalo neblahé stopy v myšlení mnoha lidí i v oblastech naší vědy, vtiskovalo jí svůj ráz a ovlivňovalo celý systém vzdělání. Vědecká pravda přikazuje každému čestnému člověku stát na straně lidu a míru. To je základní podmínkou ozdravení, rozkvětu a svobodného rozmachu vědy samé. Jen svobodná věda, zbavená pout reakční ideologie, je schopna uspišit postup naší socialistické výstavby, pomáhat v obraně naší vlasti a ještě více upevnit náš přátelský vztah k socialistické velmoci, k našemu drahému spojenci Svazu sovětských socialistických republik. Proto vás vyzýváme, abyste se pevně přimkli k pracujícímu lidu, ke své rodné zemi a oddaně a obětavě pracovali pro vznešenou věc pokroku a míru. Abyste v tomto duchu ve všech oborech a na všech pracovištích uplatnili veškeré své ušlechtilé tvůrčí síly, znalosti a zkušenosti mužů a žen vědy. Silou pravdivého vědeckého poznání překonávejte veškeré sklony k slabosti a malověrnosti. Posilujte pravdivým duchem vědy v sobě i v jiných vědomí národní hrdosti a lidské důstojnosti. Naše vlast, kterou moc lidu učinila tak silnou, dnes pevně spjata s obrovským kolektivem národů a zemí socialismu, demokracie a míru, může směle a s jistotou hledět vstříc své socialistické budoucnosti. K tomuto historickému optimismu, k této víře v budoucnost opravňuje nás velká kultura našich národů, ušlechtilá, plodná a nezdolná energie naší dělnické třídy, našeho pracujícího lidu, bohatství našich talentů i štedrá pomoc naší moudré lidové vlády.

Jsme oběma našim národům, naší drahé vlasti mnoho povinni. Na výsledky naší vědecké a vychovatelské práce čekají matky a děti a všecken náš pracovitý lid. Čekají na ně školy i nemocnice, továrny, závody, školy, zemědělství a branná moc naší republiky. Očekávají právem, že jim věnujeme všechno své nadání, všecken svůj důmysl. Vážíme si velké a slavné tradice našich národů, spravedlivě oceňujeme vykonanou práci a vysokou úroveň československé vědy. Vítězné a pravdivé učení Marxe, Engelse, Lenina a Stalina, budovatelské úspěchy a zkušenosti sovětského lidu a národů lidových demokracií umožňují nám poznávat zákonitosti společenského vývoje, přetvářet život a budovat našemu lidu šťastný domov. Na této cestě nás vede Komunistická strana Československa, vedoucí síla našeho státu. Sovětská věda je naším vzorem, učitelkou a nezištnou pomocí. Čerpejte z velkého bohatství sovětské vzdělanosti, abychom i naši vědu přivedli k nejvyššímu rozkvětu.

Vítáme rozhodnutí naší vlády o vybudování Československé akademie věd jako vrcholného orgánu socialistického, plánovitěho soustředování a řízení veškeré vědecké činnosti. Přenesme nadšeného ducha konference na všechna pracoviště naší vědy. Projednejme všude její výsledky. Podepřeme všechno zdravé a krásné, co nás posiluje na naší cestě k socialismu a zbavme se všeho, co nám v této cestě brání. Vzhůru k radostné tvůrčí práci pro slávu československé vědy, pro vítězství socialismu v naší vlasti, k upevnění míru mezi všemi národy!

Vpřed za prezidentem republiky Klementem Gottwaldem!

Vpřed za geniálním učitelem všeho pokrokového lidstva

Josefem Vissarionovičem Stalinem!

Brno 1. března 1952

Účastníci I. Ideologické konference vysokoškolských vědeckých pracovníků

Vydání Soyferovy knihy, která je první česky vydanou knihou o dějinách mičurinské biologie v Sovětském svazu, přispívá do diskuze o ideologizaci československé vědy a jejích dnešních pozůstatcích v České republice. Soyferova kniha může českým čtenářům pootevřít dveře do historie, která byla v Československu podobně dramatická jako v SSSR, alespoň do doby, než vznikne syntéza, která by pojednala o dějinách lisenkismu v Československu, jeho prosazovateli i důsledcích jejich činnosti. Ta citelně chybí, stejně jako dějiny dalších oborů, které mnohdy tragické období 50. let pomíjejí či silně redukuje.